

ИВАН НИКОЛОВ

Георги Неделчев

Иван Николов е от поколението млади поети, което навлезе в литературния живот след Априлския пленум. Общата атмосфера на разкрепостяване от догматични представи и постулати за гносеологията на поетичното благоприличествува за развитието му. Започнал творческия си път от 1956 г. със стихове с гражданска и интимна насоченост, петнадесет години вече той живее с тревогите и вълненията на нашия съвременник. Поетичното му творчество е богато: повече от десет книги маркират израстването му като поет с оформен усет и трайни предпочитания към теми и образи, упорито и настойчиво се осъществява в поетични дела. Първата книга, с която дебютира, е стихосбирката „Селянинът с хляба“ (1960). През 1963 г. излезе от печат втората му стихосбирка „Безсънна звезда“, за да се заредят след това „Бъдете празнични“ (1965), „Мравешки работи“ (Сатирични стихове, 1965), „Момчето с лунички“, стихове за деца (1966), „Юг“, стихове (1967), „Люлки над света“, лирика (1968), „Голямото лято“ (1968), „Етажерка“ (1970), „Руска тетрадка“ (1971).

Трябва да се обхване съдържанието на поетичните творби в стихосбирките на този действително мъдър поет, за да се почувствува, че стихотвореният му имот не е плод на празношумна суета за блясък и достолепие, а вътрешно изживяна необходимост за общуване с хората посредством поезията, искрен стремеж да се възпита у човека на нашето време ново светоусещане, ново отношение към заобикалящия ни свят. Още първата стихосбирка издава безпокойството на поколението, което бе обжарено от пламъка на борбата срещу капитализма и в мирните години е отново на своя боен пост. Поетът разбира строгостта на революцията, която прави пъртина през тревожния век. Под знака на една вътрешна тревога за нейната съдба минават дните на този иначе тих, скромен и честен поет, у когото обичта към хората е негова едносъщност. Тя го кара да върви по разстреляните могили, да изстиска от сърцето си кръв по всеки синор и слог и да споява обич, тревога и жар срещу подлост и вятър студен. Безпокойството пред бъдещото на хората и пред съдбата на света е белег на едно изстрадано, дълбоко почувствувано отношение към борбата и мирното строителство. Знамената са птици, изгреви и залези, кръв и пламък в утринната тишина, свободните първомайски колони са платени с две майчини сълзи, а октомврийският вятър ще ечи и разгаря надеждите срещу залостените прозорци и цветя.

Забележете: още първите стихотворения в първата стихосбирка теглят със сигурна ръка линията на ярко защитената отговорност пред съдбата на революцията. Тази отговорност е родена от неговото безпокойство, тя има за своя подплата съзнанието за дълг пред тежките ръце и дървените патерици, които крачат по паважа. Поетът благоговее пред тях. В поетичната

му интерпретация се чувства това високо съзнание. То ще го доведе до онова отреагиране срещу бездушието, което изпепелява истински човешката представа за красота. То ражда и леката тъга по балканджията, в чиито спомени е отразен догарящият летен ден, от него води началото си и трепетното очакване на свидната рожба, и диалогът с потомъка, в който прозира мълчаливото преклонение пред онези, които

през хребета на тоя кървав век
през зимните сурови ветрове —

остават хора.

Позволих си тази сравнително дълга разходка по страниците на първия цикъл стихове на поета Иван Николов и рискувах да бъда обвинен в перифраза от претенциозния читател, за да подчертая от една страна синовната признателност на поета към борците за свобода от близкото недавна и чувството на безпокойство пред бъдещето. Тези два мотива в отделни варианти ще открием в по-сетнешните стихотворби на твореца. Те очертават облика му на художник с подчертан усет за съвременност, за отговорност. Признателността към именните и безименни герои и чувството за отговорност за съдбата на безсмъртното им дело изкристализирват по-късно в строго лично, изстрадано верую. От позициите на човек с развито класово чувство той ще оценява и изстрада всеки факт, всяко взаимоотношение.

Вторият цикъл от стихосбирката „Селянинът с хляба“ навява асоциации за хармонично възприемане на всичко земно, на пролетно опиянение от благодатния мирен селски труд. Поетът има очи и уши за природата. Той я вижда през призмата на ежедневните трудови проявления, а не като фон, като декор на трудовия процес, като статика. Достатъчно е да се прочетат само по няколко стиха от стихотворенията в цикъла „Пролетна земя“, за да се убедим, че той умее като малцина от съвременните ни поети да намери характерното като детайл от трудовото ежедневие, да го отбележи поетично с няколко едри линии. Например:

Трактористът весел и чевръст
скочи бос във рохкавата пръст.
И пред него стихна в миг
огромната равнина,
простряла се далеч,
за да се огледа цяла в стомната
с шарената глеч.

Или:

Дъждът полека спря
и за миг земята си огъдна.
А небето мълчешком простря
своята синя кърпа да изсъхне
.....
Беше тих окъпаният ден...
Аз вървах през тихите овеси
и долавях как звучи край мен
най-голямата и чудна песен.

Той пише за селската майка, която не проклينا, нито се вайка, когато синовете ѝ тръгват на път посред бури и затишия, за гората, която ражда за безкрайната тъга в очите на воловете, извървели своя път на земята, за коларите, събрани под стария бряст по време на краткотраен летен дъжд, за първия сняг, който идва в южния град като чудо. Трудно се поддават на подвеждане поедна генерализираща идея споделено от автора и да се обобщат пълноценно и многообразен свят. Важно според мен в случая е друго: поетът просто умее да открие характерното в живота на селянина и да го открие в

ярък поетичен образ, да намекне за интимно-човешкото в неговата най-обикновена на пръв поглед проява. Като имаме пред вид, че така той видя света на село преди десетина години, когато в стиховете на поетите се оглеждаше съвременникът от строителните скелни и се разнищаха мислите на интелигента, когато само Николай Стайков, Слав Хр. Караславов, Андрей Германов и още няколко начеващи поети черпеха с пълни шепи теми от впечатленията си за селото, можем да оценим по достойнство заслугата на Иван Николов в изображението на опиянението от пролетната и лятната селска земя, одухотворена от човешкото присъствие, и да обясним някои несъвършенства в съдържанието на тези стихотворения. Някои от тях остават просто като незавършени фрески („Един облак“, „Лятна вечер, в която не спя“), защото не е дозирано значимо човешко съдържание. Те обаче хвърлят само лека сянка върху общия жизнерадостен тон и опиянение от здравото селско начало, чиито корени креят поета, подхранват самочувствието му на верен селски син. Това в никакъв случай не означава, че Иван Николов е „селски“ поет. Той се чувства на своя улица и когато докосне мотиви из селския трудов живот, и когато пише за хората с ватени, и когато възпява делничното в своя провинциален град. Определението „селски“ или „градски“ поет би ни казало частица от истината, защото Ив. Николов е еднакво „поетичен“ при теми от различните области на съвременето. И това е така, защото поетът има определено трудово отношение към живота. То е първокритерият при насочването му към теми и идеи от нашия живот. В тях намира пълна изява поетичното изживяване, защото Иван Николов е от поетите, които не остават при външната страна на факта, а го осмислят чрез навлизане в дълбочината на нещата и извличат оттам скрит смисъл.

Именно трудовото отношение към живота присъства като чувство, като подтекст и в произведенията му от стихосбирките „Бъдете празнични“ (1965), „Юг“ (1967), „Люлки над света“ (1968). В тях се чувства пиететът на автора към ентузиастите, към хората, изтъкани от пориви и стремеж да сътворят нещо. В грубоватия говор и в забавения ритъм на трудовите хора от късните автобуси извлича поетични съзвучия на трудов човешка красота. С уважение и съчувствие в добрия смисъл говори за бездомната мъка по изгубената рожба, която ражда трудов подвиг. Привлича го напрежението на ум и мишици за благо на хората и става изразител на вътрешната поривност на силните мъже от скелите. Тази вътрешна ангажираност го кара да гледа празнично на хората, на света и да се чувства сроден със земята, която е тръгнал да открива. С пеещо сърце върви по земята като вестител на човешка красота, на ведрина и доброта, на човешки намерения и дела.

Стиховете му в поменатите по-горе стихосбирки имат за основна тема делничното всекидневие. От него той черпи вдъхновение и активизира нашите мисли по посока на възприемане и оценка на събития, факти, хора. В тях се оглежда образът на нашия съвременник — на строителя, на ентузиаста, на хората от заводите, на селските ни бащи, които си отиват „недоорали сетната бразда“, на обушаря и бъваря, на секретарите от селските клубове. Те са неговото ежедневие, въздух и атмосфера, негово човешко съдържание. Затова в стихотворенията му прозира вдъхновено разгърнат граждански темперамент на поет, който със зряла политическа мисъл, с осмислен личен опит навлиза в проблемите на времето и с вътрешна углъбеност очовечава предметния свят. Мечтите, мислите и възжеланията на съвременниците са и негови мечти, мисли и възжелания. В образа на съвременника той търси реализация на идеята за органично сливане на нравствените и естетическите ценности. Поетовото

сърце, препълнено с нежна, теменужна обич към хората, към нашето динамично съвремие, бие с пулса на трудовото ни ежедневие. Този ритъм е съзвучен на динамиката в развитието на света, който „отглежда хляб и произвежда бомби“. Стиховете му за нашия съвременник — активен участник в труда — проектират една обективна действителност. Като следва обективността на впечатленията си, поетът реализира богат и разнolik поетичен свят на пориви, на трезво въображение. Любовта към труда, образно-емоционално изразена в много от стихотворенията от стихосбирките „Голямото лято“, „Юг“, „Селянинът с хляба“, е оня спонтанен вътрешен двигател, който подхранва неговото въображение и съкровени вълнения. В мислите и делата на трудовите хора от Хасковския край открива красив и неподправен жест на едно възкресено за нов живот и пробудено за бъдещето битие. Отдаден на мисълта за себеосъществяване чрез труда, героят в поезията на Ив. Николов излъчва много светлина, много човешка топлина.

С особена сила в поезията на Иван Николов звучи мотивът за привързаността към родния звезден юг, за родолюбието. Неслучайно в поемата „Дъх на пелин“ (1969) изповядва:

Питам се:

Каква цена биха имали нашите стъпки и постъпки,
нашите страсти и безсъния, ако не ги подхранваше
чувството на привързаност — не — на съдбовна принадлеж-
ност към една заветна земя, към този прастар
български род с дълбоки корени и могъщи клони.

Той просто заявява в стихосбирката „Голямото лято“, че никакво скиталчество по големия свят не може да компенсира притегателната сила на родния край, „дето ми е хвърлен пъпа“. В думите родина, хляб, любов поетът съзира прости, големи истини. Родната земя намира обективизирано изображение в образа на игличните баири, кръстатите днини, крушовия лист, снежния връх. Това е —

земя орашка
земя юнашка:
никога — чужда, всякога — наша,
всякога силна, никога — слаба.

Родината за него е този неспокоен и жилиав народ, който не скръства деница от умора; това са градовете-легенди, откърмили хора с тежки стъпки. Вслушан в отзвук чист на душата си, поетът потъва в чудния свят на звънка старина при споменаване имената на мили български селца, като Бисер, Дъбовец, Зорница, Горски извор, Ябълково. Чрез богата асоциативност и ярки сравнения в поемите „Дъх на пелин“ поетът засвидетелствува любовта си към родното, към българското. Тази съдбовна принадлежност и спонтанна първичност го кара да се чувства тъжен в далечен южен град, защото човек пуска корен в едно едничко място на света. Това чувство на кръвна връзка връща на родна земя блудния син „в английска риза, с немски чифт обуша“ от поемата „Дъх на пелин“, който изпитва „сладостите“ на прехваления западен начин на живот като самоотлъчил се от родната страна.

Би могло определено да се твърди, че всяка поетова стихотворба, в която звучи мотивът за родолюбието, представлява страстен монолог на неговата душа, откровена патетика, която провокира към размисъл. Съкровеното изнасяне на проблема затвърдява впечатлението у читателя, че поетът не може да бъде безстрастен или безпристрастен безотечественик. В думите му се чете категоричност, защото за Николов чувството на привързаност към родината по нищо не отстъпва на самосъзнанието, че „няма поет без родина, както няма син без майка“. Друмничеството е само доказателство за тази основна мисъл.

За Иван Николов като поет е характерно превключването на поетичната гама на вълните на ярко сатиричното. Сатиричните стихове, събрани в сборката „Мравешки работи“ (1965), издават разнообразие в целите и задачите на поетичното, което говори за будна гражданска съвест. Той е от ония хора, които виждат света не само откъм най-добрата му страна, но и откъм опаката. На сатирико-хумористично отрицание са подложени поведение и мисли, несъвместими със съвременните ни схващания за красота в мисли и дела: безобидното на пръв поглед, което има амбицията да се превърне в обществена заплаха, бюрокрацията и грубото издевателство. Поетът стои на здрави позиции, когато разкрива отрицателните прояви на наши съвременници. Дълбоко сдържан, сякаш безконфликтен при изображение, авторът умее с лека иронична ангажираност да констатира, да оцени и цялостно да изживее ситуацията и винаги на почвата на живота, като се базира на моралната отговорност и обществената отзивчивост към истински човешкото, значимото. През личното си отношение поетът гледа на живота оптимистично, не черногледо и проповеднически. Той изобщо е чужд на крайности в обобщенията. С будна мисъл и с трезвост, която отрича всякакво примирение, поетът се бори срещу еснафщината, съпътстваща настъпателния ход на нашия нов живот. Той е подчертано честен, близък до протичащото в живота в творби като „Крали Марко“, „Издевателство“, „Отговорен другар“, „Нестинари“. С нужната художествена мярка и точност маркира онова, което е в противоречие с нашите представи за етично, като прибегва най-често до художествената хипербола. Мисловната категоричност във всички случаи присъствува като морален еквивалент на поетичното аз, което недвусмислено сочи и оценява факта.

Войнишките стихове на Иван Николов, събрани в стихосборката „Безсънна звезда“ (1963), тематично пресъздават времето, протекло във войнишкия бит. Налага се преди всичко душевната бодрост на двадесетгодишния младеж, който гледа с отворени очи живота и от ден на ден става по-подчертано той, възмъжава. Вечерната проверка е мъчалив диалог с героите от братските могили, войнишката стъпка е сигурна и твърда, стъпка на стопанин на своя земя, защото войникът има за съдругари единомишленици, защото в сърцата свети обич като звезда, защото „още броди по върховете незаглъхнал ек: свобода“ и е жив споменът за Шипка. В стихотворенията му с войнишка тематика (цикъла „Войници по върховете“) няма надут, показан патриотизъм. Всичко е просто изразено, като че ли уловено в момента на извършването, без дистанциране по време. Това не пречи обаче да се долови актуалната категоричност за безрезервна преданост към съвременната съдба на страната. И в интимните на пръв поглед стихове бие пулсът на поетовото сърце, което като птица търси свобода („Дъждът ни скри“).

Жената — девойка, съпруга, майка — в лириката на поета носи усещането на непосредствен живот. Величие и простота вижда в майчините ръце, които плетат две мънички терличета в тръпното очакване на новия човек („Очакван гост ще дойде на света“). В кротко спуснатата върху устните ръка на майката е заключен драматизмът на едно голямо изживяване („Селска майка“).

Поетът романтически естетизира образа на любимата. Пролетното прииждане събужда мисли у поета-войник за любимата

Рано ли се връщаш,
късно ли заспиваш
често ли разгрещаш
моите писма?

(«Пролетта приижда»)

Интимно доверителен е поетът в стихотворения като „Сватбено пътуване“, „Меден месец“, „Приказка“ от стихосбирката „Юг“. В тях се чувства опиянението от любовта. Интимният порив се базира на здрав разум, на загатната страст. В същност това е и основното в стиховете, посветени на жената. В тях отново се срещаме с типичната за Иван Николов топлота, доброта и чистота, която подтиква читателя към осмисляне на настоящето в отношенията с жената — другарка, майка, прищипорва нашето съзнание за дълг и отговорност към тях.

Последните две стихосбирки на Иван Николов — „Етажерки“ и „Руска тетрадка“ — са възторжен диалог и размисъл за предназначението на изкуството и на човешкия живот, искрена изповед на любов и признателност пред големите имена в руската съветска история и литература. Общувайки с тях, с поетите и писателите, поетът търси главното — идеала, общността на целите, единните по своята насоченост стремежи, които осмислят човешкия живот. Като художник се интересува от душата на руския човек, която по мащаби е съизмерима с необгледните пространства. Стъстената страст и поривност, от която са изтъкани руските интеллигенти, поетите и писателите на Русия, са отражение на чистия порив в народната руска душа. Всяко кълче на необятната руска шир, свързано с определен момент от творческата същност на поета или с героичната история на народа, подбужда към размисъл, отрицва асоциации и генерализиращи идеи, адресирани до нашия съвременник: за красотата на делото и безсмъртието на декабристите, за отговорността на двадесетия век пред паметта на легналите в Пискаревското гробище, за вечността на изкуството, за човешкото призвание. Като се удивлява пред подвига в живота и творчеството на Пушкин, Лермонтов, Чехов, Толстой, Блок, Твардовски, Ахматова, поетът с основание пита:

Колко труд ми остава до Вас?
А какво е зад рима и ритъм?
Свобода? Прометеевска страст?
Как се ходи по трънлива пътека
с извисена до облак глава?

В това настойчиво питане се съдържа алтернативата за поета, за дълга. Тя е белег за едно високо качество на мисленето, за остра рефлективност на съзнанието.

Иван Николов е от малцината утвърдени вече поети, които грижливо обработват произведенията си, с чувство за езикова точност подбират думите от словното богатство на езика, за да постигне яснота в смислово-емоционалния израз. Разговорът например в „Дъх на пелин“ между бащата, поета и възвръщенеца „теква, бълбука, търси бряг, секва за момент“, а „снегът снежи“, зимата „отхожда“, мракът „е сякаш полегнал бивол във“, „под звездния харман“.

Основната енергия на стиха е заключена както от ритмиката, така и от подбор на думите. Стихът е песенен. Иван Николов е чужд на самоцелното версификаторство. Жанрът за него не е шаблон, а начин за реализация на определен замисъл. При това поетът творчески използва заложените в жанра възможности за намиране на адекватни на съдържанието форми. В стремежа си към класическа простота на поетичния изказ той се опира на традицията и в много случаи я превъзмогва. Тонът на творбите му не е парадно-патосен. Интимно-доверителен, изповеден в повечето от произведенията на поета, той издава една уравновесена, наглед спокойна натура, която сдържано, овладено изразява мисли и чувства. Иван Николов е чужд на екзалтацията. Той не обича високите тонове. И тъкмо това може би ни сродява с поетичните му

образи и ни прави съпричастни с поетовите идеи. Това привидно спокойствие в тона, пианисимото, до което стига на места в последните си стихосбирки, създава на пръв поглед впечатление за еднотоналност, за еднообразие.

Иван Николов зае своето място в съвременната ни поезия. Неговата звезда не блясна изненадващо като звездата на някои негови събратя. Не е обект и на критически монографии. Литературните му прояви са отбелязани в няколко рецензии и кратки отзиви. Самият поет на едно място изповядва:

За да не шумя и да не преча,
мълчаливо ходя по света.
Аз се връщам много отдалече —
от пределите на песента.

Чужд на славата и евтината похвала, той търси признание единствено в труда, във вярното служене на поезията. Непрестанното му самоосъществяване като поет обаче не е имунизирано от известна равност в поетическата интонация и самоексплоатация. Нужно е по-запечатляващо навлизане в проблемите на времето и в душевността на нашия съвременник, по-машабно осмисляне на въпросите. Иначе авторът рискува да стигне до самоповтаряне при естетическото усвояване на съвременността. Постигнатото от него е надеждна основа за надмогване на самоексплоатирането, което пуска корени в създаденото вече. Нужен е по-голям поетичен кураж и опресняване на жизнените впечатления, за да направи по-решителна стъпка по пътя на голямата поезия, за превземане на по-големи висоти, за самоизразяване в по-акцентни стихотворби и книги. Стихотворенията, поместени в кн. 7 на списание „Септември“ 1971 г., са сигурна посока в търсенето на по-съкровено навлизане в проблемите на нашата съвременност и гаранция за бъдещи сполуки.